

İSLAMOFOBİK BİR SAVAŞ İÇİNDE BİR LİDER: BOSNA SAVAŞI VE ALİYA İZZETBEGOVIÇ¹

Makale Gönderim Tarihi: 26.04.2020

Yayına Kabul Tarihi: 22.10.2020

Kafkas Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi
KAÜİBFD
Cilt, 11, Sayı Ek Sayı 1,
2020
ISSN: 1309-4289
E – ISSN: 2149-9136

Kerim ÇINAR
Dr. Öğr. Üyesi
Afyon Kocatepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi
Afyon, Türkiye
cinar@aku.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9645-5987

Aynur LİMON
Bilim Uzmanı
Afyon Kocatepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi
Afyon, Türkiye
aynurlimon89@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3757-8725

ÖZ 1990'lı yıllarda SSCB'nin dağılmasının ardından Batı dünyası için “komünist/kızıl düşman'ın” yerini “İslam'ın/yeşil düşman'ın” alacağı dillendirilmeye başlanmıştır. Tarihsel süreçte Avrupa kimliğinin belirleyici unsurlarından biri olan İslam, 1992-1995 yılları arasındaki Bosna Savaşı'nda, yine ve yeniden, bir ‘düşman’ ve ‘tehdit’ olarak algılanmıştır. Söz konusu algılamada ‘öteki’ ve ‘düşman’ kimliğine sahip olan Bosnalı Müslümanların savaşta maruz bırakıldıkları insanlık-dışı muameleler, katliamlar ve savaş suçları, siyasal aktörler ve medya tarafından İslamofobik vehimler tahrik edilerek, adeta savunulmuştur. Bu çalışma, Bosnalı Müslümanların lideri Aliya İzzetbegoviç'in inancından kaynaklanan ve ‘insan olmaya ve insan kalmaya çalışmak’ şeklinde ifade edilebilecek erdemli duruşunun Avrupa'nın (Batı'nın) bugün her zamankinden daha çok ihtiyaç duyduğu ‘farklılıkları bir arada yaşatma’ idealine somut bir örnek oluşturabileceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler Ötekileştirme, İslamofobi, Aliya İzzetbegoviç.

JEL Kodu: B31, D74, D78.

Alanı: Siyaset Bilimi

Türü: Derleme

DOI: 10.36543/kauibfd.2020.Ek1.014

Atıfta bulunmak için: Çınar, K., & Limon, A. (2020). İslamofobik bir savaş içinde bir lider: Bosna savaşı ve Aliya İzzetbegoviç*. *KAÜİBFD*, 11(Ek Sayı 1), 306-324.

¹ Bu çalışma 1. Ulusal Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

A LEADER IN THE MIDDLE OF AN ISLAMOPHOBIC WAR: BOSNIAN WAR AND ALIJA IZZETBEGOVIC

Kafkas University
Economics and Administrative
Sciences Faculty
KAUJEASF
Vol. 11, Issue Suppl 1, 2020
ISSN: 1309 – 4289
E – ISSN: 2149-9136

Article Submission Date: 26.04.2020 Accepted Date: 22.10.2020

Kerim ÇINAR
Assistant Professor
Afyon Kocatepe University
Faculty of Economics and
Administrative Sciences
Afyon, Turkey
cinar@aku.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9645-
5987

Aynur LİMON
Science Experts
Afyon Kocatepe University
Faculty of Economics and
Administrative Sciences
Afyon, Turkey
aynurlimon89@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3757-
8725

ABSTRACT | Following the collapse of USSR in the 1990's, in the eye of the West "the communist/red enemy" was replaced by "Islamist/green enemy". Through the historical process Islam has been one of the constituent element of European identity and during the Bosnian War between 1992-1995 Islam was perceived as the 'enemy' and 'threat' again. In this perspective the Bosnian muslims with the labels of 'the other' and 'enemy' -despite the inhuman treatments, massacres and war crimes they faced- many political actors and media through their Islamophobic blindness almost approved these calamities. In this paper, Alija Izzetbegovic's virtuous stance based on his principle "to be a human and to stay human" is to be pictured as a good example of the ideal that Europe seeks "coexistence of differences".

Keywords: Otherization, Islamophobia, Alija Izzetbegovic.

Jel codes: B31, D74, D78

Scope: Political Sciences

Type: Review

Cite this Paper Çınar, K., & Limon, A. (2020). A leader in the middle of an İslamophobic war: Bosnian war and Alija Izzetbegovic. KAUJEASF, 11(Suppl 1), 306-324.

1. GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen 11 Eylül 2001 saldırısının ardından 11 Mart 2004 Madrid, 7 Temmuz 2005 Londra terör saldırıları Batı kamuoyunda en genel anlamıyla “İslam’a ve Müslümanlara karşı kin, nefret, düşmanlık ve önyargı” ifade eden *İslamofobi* kavramının özellikle medya aracılığıyla çok sık gündeme gelmesine ya da getirilmesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda özellikle Hz. Peygamber karşıtlığının Batı’da adeta ‘nesilden nesile aktarılmış bir miras’ gibi her devrin ruhuna göre, temel anlayış ve argümanlar aynı kalarak, çoğunlukla ideolojik/manipülatif yeni söylem biçimleri ile yeniden şekillendirilip güçlendirilmesi ile ‘İslamofobik imaj’, 11 Eylül sonrasında “terörle özdeş” bir düzleme çekilerek siyasi olarak da kullanılmıştır (Hıdır, 2019). Nitekim 1988’de Salman Rushdie’nin *Şeytan Ayetleri* kitabıyla başlayıp Danimarka’daki karikatür krizi (2005) ve başka karikatür yarışmaları, Papa 16. Benedict’in İslam’ı “şiddet dini” ve Hz. Peygamber’i de “şiddet peygamberi” olarak nitelediği Regensburg Konuşması (2006) ve de *Fitna* (2008) ve *Müslümanların Masumiyeti* (2012) gibi Müslümanların inançlarına ve kutsal değerlerine yönelik olarak medya organlarında aşağılayıcı, incitici biçimde yer alan nefret söylemi içerikli karikatür, film, yazı vb. yayınlar (Hıdır, 2019) ile devam eden provokasyonlar Müslümanların tepki ve protestolarıyla karşılanmıştır. Söz konusu protestoların bazılarının şiddet eylemlerine yol açması medyada “İslami totalitarizm” veya “İslami faşizm” olarak nitelenerek İslam’ın ve Müslümanların ‘Batı değerleri’ için ne kadar tehlikeli olduklarının somut kanıtları olarak *İslamofobik yani İslam/Müslüman karşıtı nefret, kin, düşmanlık taşıyan bir üslub* ile sunulmuşlardır.

2. AVRUPA KİMLİĞİNİN İNŞASINDA ‘ÖTEKİ’ OLARAK İSLAM ve İSLAMOFOBİK SÖYLEM

İslamofobik söylemin üretilmesinde ve yaygınlaştırılarak normalleştirilmesinde medya önemli bir aktör olarak rol oynamaktadır (SETA, 2018). Batı medyasının İslam’a ve dolayısıyla da Müslümanlara yönelik yanlış temsillere dayalı bir algı oluşturması Edward Said’in *Haberlerin Ağında İslam* (1984) kitabı ile ciddi bir inceleme alanı olmaya başlamıştır. Said’in kitabının Türkiye’de 2008 ve 2017 yıllarındaki baskılarının *Medyada İslam* adıyla yayımlanması da medyanın Batı’da İslam’ın gerçekliği ile ilişkilendirilemeyecek olguların, bütüncül bir anlatımla, üzerinin örtülerek organize bir biçimde algı üreten bir aygıt olarak nasıl kullanıldığını (Temel, 2018, s. 300) vurgulaması açısından önemlidir. Zira Said (1984, s. 11) kitabında, Amerikan basınının İslamiyet’i ya da İslam/Müslümanlar ile ilgili haberleri “aktarıırken kararttığı”nı,

yüzeysel bilgilerle araçsallaştırıldığını ve bu şekildeki İslam'ın yanlış temsillerinin ekonomik, ideolojik ve siyasal nedenlere dayandığını ifade etmektedir.

Günümüzde yabancı düşmanlığı (zenofobi), ırkçılık, anti-semitizm gibi Batı dünyasının ötekileştirici düşünsel mirası içinde değerlendirilen İslamofobiyi bu düşünsel mirastan ayrı kılan şeyin, İslamofobinin belirli çıkar grupları tarafından maddi enstrümanlarının yanı sıra manevi argümanların da kullanılarak sistematik bir şekilde üretilme çabası olduğu (Gölcü ve Aydın Varol, 2018, s. 73) belirtilmektedir. Bu “İslam korkusu” üretiminin adeta bir endüstri halini almasını analiz eden Nathan Lean'ın *İslamofobi Endüstrisi* (2015) adlı kitabına yazdığı Önsöz'de John L. Esposito (2015, s. 23) bu endüstriyi, “*korku tacirleri tarafından işletilen ve tehditkar bir toplumsal kanseri güçlendiren korku iklimi üreten bir endüstri ve yobazlık, yabancı düşmanlığını, ırkçılığı destekleyen ve sürdüren finansörler/organizasyonlar şebekesi*” olarak tanımlamaktadır.

Bu doğrultuda İslam'ın ve Müslümanların, Huntington'ın *Medeniyetler Çatışması* (1988) teziyle başlayan bir süreçte Batı'nın, Soğuk Savaş dönemindeki düşmanı olan komünizmin yerini alacak “yeni düşmanı” olarak nitelendirilmesi ve modern Batı medeniyeti ve yaşam tarzı için en önemli tehdit olarak algılanmasının sağlanması, İslamofobinin küresel hegemonyanın tahkimi için kullanıldığını (Bozan, 2018, s. 221) göstermektedir. Bu bağlamda rasyonalizm, sekülerizm ve kapitalizm temelleri üzerinde yükselen modern Avrupa/Batı medeniyetinin kapitalist yayılmacılığının karşısındaki en önemli engel ya da rakip olarak İslam ve Müslümanlar görülmüş, tarihsel düşman İslam, oryantalist bir tahrife de tabi tutulup yeniden hatırlanarak İslamofobi, Soğuk Savaş sonrasında “post-modern bir Batı projesi” olarak devreye sokulmuştur (Samur, 2017, s. 59) denebilir. Zira Deepa Kumar (2016, s. 10-12) da *İslamofobi: İmparatorluğun Siyaseti* adlı çalışmasında Batı'daki Müslüman karşıtı önyargının tarihsel süreç içerisinde siyasal, ekonomik ve sosyal şartlarla da örtüşerek ‘Müslüman düşman’ şeklinde, korku ve nefret üretmek üzere, kasten kurgulanarak Avrupalı yönetici seçkinler (Krallar, aristokratlar ve Kilise) tarafından belirli zamanlarda kullanıldığını öne sürmektedir.

Bu kurgunun oluşturulmasında ve sömürgeciliğe katkısı açısından oryantalizmin rolü ve etkisi oldukça önemlidir (Kumar, 2016, s. 21). Bu bağlamda “*İslam monolitik bir dindir*”, “*İslam cinsiyet ayrımcılığı yapan yegane dindir*”, “*‘Müslüman aklı’ muhakeme ve ussallıktan yoksundur*”, “*İslam'ın özünde şiddet vardır*”, “*Müslümanlar demokrasi ve otonomiden acizdir*” gibi oryantalist esatir² ya da söylemin ısrarla sürdürüldüğü de ifade edilmelidir

²Buradaki *esatir* sözcüğünü Deepa Kumar, geleneksel olarak toplumun hayal gücünün

(Kumar, 2016, s. 65-93). Bu noktada İslam'ın, hem Yahudi-Hıristiyan hem de seküler Batı'nın tarihi ve modern 'ötekisi' olarak kurgulandığını (Kalın, 2017, s. 414); tarihi boyunca Avrupa söyleminin değişmeden kalan veya farklı şekillerde telaffuz edilen özelliklerinden birinin, 'Avrupa'nın İslam'a olan tartışma götürmez karşıtlığı' olduğunun (Yeğenoğlu, 2016, s. 104) ifade edilmesi yerinde olacaktır. Bir başka ifadeyle İslam, Avrupa'nın kurucu-belirleyici dışsalı³ olarak, Avrupalı kimliğinin olası birliğinin tersinden kurulmasına yardımcı olan unsurlardan biri olmuştur (Yeğenoğlu, 2016).

Avrupa kimliğinin bu şekilde biçimlendiğini ortaya çıkaran, yani kendisini (ben'i) tanımlamak zorunda kaldığı, somut olaylardan biri 1999'da Türkiye'nin AB'ye katılmaya aday ülke olarak kabul edilmesi olmuştur. Avrupa kimliğinin söylemsel olarak nasıl inşa edildiğini Türkiye'nin aday ülke olması etrafında yürütülen tartışmalardan hareketle ele aldığı *Türklük, Müslümanlık, Doğululuk: AB'nin Türkiye Söylemleri* adlı çalışmasında Senem Aydın-Düzgüt (Aydın-Düzgüt, 2015), Avrupa'nın söylemsel olarak; 'bir güvenlik topluluğu', 'demokratik değerlerin savunucusu', 'siyasi bir proje' ve 'kültürel bir alan' olarak inşa edildiğini belirtmekte; ancak Türkiye örneğinde görülebilecek şekilde, AB genelinde 'Avrupalı' olarak nitelenebilecek bir ortak söylemsel alan olduğunu da ifade etmektedir. Ayrıca Avrupa kimliklerinin söylemsel inşasında, Huntington'ın 'medeniyetler çatışması' tezi ile yeni şarkiyatçı söylemlerin yeniden üretilmesinin de katkısı olduğunu (Aydın-Düzgüt, 2015) belirtmektedir. İşte tam da bu noktada Avrupalı kimliğinin dini bir özdeşleşme biçiminden kopuş olduğu tezine de karşı çıkılarak; Hıristiyanlığın, günümüzde tamamen 'sekülerleşmiş' yani kültür ve yaşam tarzına kaymış olan biçimleriyle, Avrupa'da birleştirici bir tema olarak öncelikli konumunu muhafaza ettiği (Yeğenoğlu, 2016, s. 23) öne sürülmektedir. Bu çerçevede 'İslami terör', 'aşırı İslam' ve 'İslamo-Faşizm' gibi tabirlerin medya aracılığıyla dolaşıma sokulması (Kalın, 2012, s. 197) ve İslam'ın tartışmasız bir şekilde Batı medeniyetinin antitezi olduğu şeklindeki yaklaşımın bir medeniyetler çatışması olarak tanımlandığı ve böyle bir tanımlamanın yani Avrupa söyleminin, Hıristiyan sağını, seküler solu ve liberal feministleri bir araya getiren birleştirici bir söylem olma işlevi yüklendiği (Yeğenoğlu, 2016, s.104) ifade edilmektedir.

etkisiyle yayılarak biçim değiştiren sözde tarihsel olay ve doğru olmayan hikaye ya da metafor anlamlarında kullanılmaktadır (Bkz. Kumar, s.66).

³ Her tür toplumsal nesnellik, söylem, anlam sistemi veya kimliğin dışarıda bıraktığı şeyden kendini ayırmak suretiyle kendini kurduğu anlamına gelen 'kurucu-belirleyici dışsal' teriminin ilk kez Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe tarafından *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*'te geliştirildiği belirtilmektedir (Bkz. Yeğenoğlu, s.104).

Ötekinin varlığına gösterilen tepkilerin aldığı farklı biçimler söz konusudur. G. Agamben'in (2006) kullandığı ve içeriden olanlarla dışarıdan olanları birbirinden ayıran bir süreç olarak işleyen, bir coğrafi ve toplumsal mekansallık kavramı, "*kamp koşulu*"; E.Balibar'ın (2008) Avrupa ırkçılığı üzerinden beslenen ve kendi de bunu besleyen bir durum olarak işaret ettiği "*Avrupa apartheidi*" ve ulus-devlet merkezli olmayan iktidar biçimlerini anlamaya çalışan yeni "*yönetimsellik*" kavramları bu tepkilerin analizinde başvurulan kavramlardandır. *Avrupa'da İslam, Göçmenlik ve Konukseverlik* (2016) adlı çalışmasında Meyda Yeğenoğlu, Avrupa kimliğinin yeniden şekillenme sürecini ve bunun Müslüman göçmenlerle ilişkisini bu ve benzeri kavramlar perspektifinde analiz etmeye çalışmaktadır. Yeğenoğlu bu çalışmasında, Avrupa'nın sınırlarının ihlal edildiğine dair artan kaygı ile dış düşman yani İslam'ın temsil ettiği bir düşmanın iç düşmana dönüşümünü ve "*istila kompleksi*" (N. Papatergiadis, 2006) ile şekillenen bir Avrupa tahayyülünde baş-düşman olarak İslam'ın tarihsel olarak işgal ettiği ayrıcalıklı yeri anlamının çok önemli olduğuna vurgu yapmaktadır. Zira Said'in de (1984, s. 13) belirttiği gibi "İslamiyet", Batı için her zaman özel bir "tehdit" in temsilcisi olmuş ve bugün başka hiçbir din ve kültür topluluğu için, İslamiyet ile ilgili iddia edildiği gibi, 'Batı medeniyetini tehdit ediyor' türünden bir değerlendirme sözkonusu edilmemiştir. Bu bağlamda Müslümanların "etnik-dini" bir grup gibi düşünülerek tıpkı ırkçılıkta olduğu şekilde korku, nefret ve ayrımcılığa maruz bırakılmaları "kültürel ırkçılık" (Hıdır, 2017) olarak nitelendirilmektedir. Buna bağlı olarak dini, etnik ve kültürel ırkçılığı ve ayrımcılığı bir araya getirdiği için klasik etnik temelli ırkçılıktan daha kapsamlı ve tehlikeli olarak nitelenen İslamofobi, aynı zamanda bir "gayr-ı insanileştirmeyi" (Kalın, 2017, s. 444) de ifade etmektedir. Bu noktada bir adım daha ileri gidilerek, "*özündeki kötülük sebebiyle Amerika ve Avrupa topraklarının dışında tutulması gereken, modernliğe mensup olmayan korkutucu bir hasım, bir dış düşman olarak Müslüman tasarımı*"nın (Arjana, 2019, s. 15); bir başka ifadeyle 'Batı tahayyülü'nde Müslümanların, çağlara yayılmış vehimlerin de etkisiyle, 'insandışı canavarlar ya da şeytanlar' olarak resmedilmesinin/inşasının, yüzyıllar içerisinde şekillenen '*Batı'nın muhayyel İslam*'ından tezahür ettiği ve bu tasarımın nisbeten yeni bir kavram olan 'politik İslamofobi'den daha derin köklere sahip olduğu (Arjana, 2019) ileri sürülmektedir.

Buna bağlı olarak Avrupa'daki düşük doğum oranları karşısında Müslüman göçmenlerin Avrupa'da zamanla çoğunluk oluşturacağı bir durumu/tehditi ifade etmek için özellikle aşırı-sağ partiler tarafından ırkçı, ayrımcı ve ötekileştirici eğilimlerin bir yansıması olarak "Araplaşmış/Müslümanlaşmış Avrupa" anlamında kullanılan *Eurabia* terimi de

Avrupa’da aşırı-sağın yükselişi için kullandığı siyasal bir araç olarak (Hıdır, 2018) değerlendirilmektedir. Bu bağlamda “Batı’nın İslamlaşmasına Karşı Yurtsever Avrupalılar-Pegida” (Alkan, 2015), ‘Avrupa’nın/Amerika’nın ve Ulusların İslamlaştırılmasını durdur’ gibi adlar altında örgütlenen ve “İslamofobi endüstrisini oluşturan nefret tacirlerine “ (Lean, 2015, s. 41) önemli ölçüde malzeme veren organizasyonlardan da bahsedilmelidir.

İslamofobinin Avrupa’da (Batı’da) ırkçılık gibi nefret suçu ya da bir sorun olarak görülmemesi, Müslüman bireylere ve topluluklara hakaret edilmesi, gözdağı verilmesi, tehdit ve şiddet; ‘İslami aşırılığın ve İslam kaynaklı terörizmin varoluşsal tehdidine bir reaksiyon’ olarak açıklandığı için mazur görülebileceği gibi bir durumu (Kalın, 2012, s. 183) ortaya çıkarmaktadır. Bu tür yaklaşımların yakın dönemdeki vahim örneklerinden ilkine Bosna’da 8.372 Müslüman Boşnak’ın katledildiği Srebrenitsa Katliamı (13-18 Temmuz 1995) ile şahit olan Avrupa, ilerleyen tarihlerde 22 Temmuz 2011’de Norveç’te içlerinde “gevşek göçmenlik politikalarına ve Avrupa’nın İslamlaşmasına katkıları olduğuna inanılan” (Lean, 2015, s. 45) 77 kişinin öldürülmesine ve 15 Mart 2019’da Yeni Zelanda’da iki camiye düzenlenen saldırıda 51 kişinin katledilmesine de tanık olmuş fakat, en hafif ifadeyle, kendisiyle yeterince yüzleşmemiştir. Zira kitlesel kıyım, katliam, soykırım, etnik temizlik, arındırma, yok etme gibi farklı kelimelerle ifade edilen şey, aslında şiddet ve dahi barbarlığın Avrupa- ve dolayısıyla dünya- tarihinin ayrılmaz bir parçası olduğu değil midir?

Bu noktada Afrikalıların ya da Asyalıların birbirlerini öldürmeye, ‘uygar beyaz’ halklardan daha yatkın oldukları iddiasına; Avrupa sömürgeciliği dönemindeki katliamları, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında Yahudi katliamlarını, Bosna’daki Müslüman Boşnakların katledilmesi örnek verilerek yani “Avrupalıları katledenler yine Avrupalılardı” (Sémelin, 2011, s. 26) denilerek karşı çıkılmaktadır. Bir başka ifadeyle, “muhayyel bir öteki, uzaktaki bir düşman, mutasavver bir barbarlar güruhu üzerinden kendini ‘medeni’ olarak tanımlama”nın sorunu çözmek yerine derinleştirdiği (Kalın, 2019, s. 12) de ifade edilmelidir. Çünkü kendisini barışçıl ve barış içinde tahayyül eden, insan hakları ülküsünün taşıyıcısı olduğunu varsaydıkları için ‘ilkel’ olduklarını akıllarından bile geçirmeyen Avrupalıların sergiledikleri ‘barbarlığın’ başka kıtalar üzerindeki başka halklarınkinden hiç de geri kalır yanı yoktur (Sémelin, 2011, s. 26). Bu noktada şiddetin katliama varan, “ bir ‘Öteki’ yaratma, onu fiziken öldürmeden önce kınama, yerme, hiçleştirme” ya da “günah keçisi ilan etmek, dost-düşman çelişkisinin katılığı ve saflaştırıcı eylem olarak öldürme edimi” (Sémelin, 2011, s.23-24) şeklinde işleyen mantığını anlamanın da önemli olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Bu bağlamda İslamofobi, “aslında, Hıristiyan dünyanın-şimdilerde

İslam'a/Müslümanlar'a yansıtılan- genel şiddet tavrına dair uzun inkar tarihinin psikolojik tezahürü" (Buehler, 2014, s. 138) ya da Hıristiyan dünyanın/Batı'nın 'karanlık tarafı'nın İslam'a/Müslümanlar'a yansıtılması (Buehler, s. 123) olarak da görülebilir. İslam'ın farklı bağlamlarda; *İslami ötekinin mekansal konumlanışındaki değişime bağlı olarak* (Yeğenoğlu, 2016, s. 159), çeperlerdeki dışsal tehdit- Osmanlı/İslam ve iç düşman- Müslüman göçmen şeklinde ama vazgeçilmeyen bir ısrarcılık ile 'Avrupa'nın düşmanı' olarak nitelendirilmesi de üzerinde durulması gereken noktalardandır.

İslamofobinin Avrupa'da anti-semitizm hastalığının yeni yüzü ve yeni 'holocaust'un kurbanlarının da Müslümanlar olacağından (Hıdır, 2019, s. 381) endişe edilmekte; İslamofobi ile anti-semitizm arasında benzerlik ya da ilişkiyi (Bayraklı ve Güngörmez, 2018). ele alan çalışmalar ve analizler yapılmaktadır. Bu noktada 'Avrupa için düşman'ın Arap ve Yahudi tarafından, yani Avrupa'nın hem Arap hem de Yahudi'yle girdiği ilişki tarafından yapılandırıldığı ve bu yapılandırmanın da tamamen din ve politika (Anidjar, 2012, s. 11) ile ilgili ve "Avrupa(nın) her şeyden önce teoloji-politik'in tam da mahalli" (Anidjar, 2018, s. 7) olduğu iddia edilmektedir. Bu çerçevede bugün Avrupa'nın, tıpkı İncil'deki Yahudi karşıtlığını yansıtan ve bir çözüm bulunması gerektiğini öne süren 'Yahudi sorunu'na atıf ile (Arjana, 2019,s. 23) bir 'Müslüman sorunu' ile karşı karşıya kaldığı öne sürülmektedir.⁴ Bu bağlamda 'Müslüman sorunu'nun Batı dünyasının, İslam ve Müslümanlar üzerinden demokrasi, insan hakları, göç ve göçmenler, azınlıklar, çoğulculuk, cinsellik, özgürlük, eşitlik gibi kavramlar etrafında aslında kendi zihin ve toplum dünyasının temel sorunlarını yansıttığı ve tartıştığı (Kalın, 2017) bir işlevi olduğu söylenebilir.

Bu yansımanın bir örneği "Avrupa İslamı" tartışmalarında kendini göstermektedir. Terim etrafındaki tartışmalara bakıldığında, tartışmalara katılan her grubun kendi çıkarları çerçevesinde konuya yaklaştıkları, hem Avrupalıların hem de Avrupalı Müslümanların bir uzlaşıya varamadıkları (Duman, 2019, s. 819) belirtilmekle beraber terimin bir 'proje' olarak İslam'ın modern hayatla uyumlu olmadığı söyleminden hareketle reforme edilmesi gerektiğini savunanlar yanında Müslüman göçmenleri asimile etmeyi amaçlayan bazı Avrupa devletlerinin devlet politikası olarak bir "Avrupa İslamı" üreterek, Müslümanların Batı toplumlarından farklı kılan özelliklerden arındırılmasını ve dinin günlük hayatta oynadığı belirleyici rolün azaltılarak İslam'ın sekülerleştirilmesi (Bayraklı, 2017) amacına hizmet ettiği öne sürülmektedir.

⁴ Burada 'Yahudi sorunu', 'Zenci sorunu', 'Müslüman sorunu' gibi soruları masayı tersine çevirerek "Hristiyan sorunu gibi bir sorun var mıdır?" şeklinde soran Gil Anidjar'ın (2018, s. 19) sorusu üzerinde düşünmekte yarar olduğunu belirtmek gerekir.

Burada Anidjar'ın (2018,s. 7) yukarıda bahsettiğimiz Avrupa'nın "*her şeyden önce teoloji-politik'in tam da mahalli*" olduğu saptaması yanında "*kendini sekülerleştiren, kendisini seküler olarak yeniden icad eden ya da dönüştüren tek gelenek, Batı Hristiyanlığıdır*" şeklindeki tespitini de akılda tutmakta yarar bulunmaktadır.

Bunun yanında "İslam'ın, Avrupa için Avrupa'nın *kendi kendini yok edici muhafazasına* yönelik bir şans olarak görülmesi gerektiği" (Yeğenoğlu, 2016, s. 27) de belirtilmektedir. Zira bütün dünyada 'öteki'ne karşı yükselen korku tehlikesine küresel ısınma, çevresel felaket ya da salgın hastalık (pandemi) kadar hassasiyet gösterilmez ve dünyayı paylaşan insanlar olarak ortak bir istikamet belirlenemez ise yeryüzünde hiçbir istikamet söz konusu olmayacağı,"ortak istikamette ise, İslamofobiye hiçbir yerin olmadığı (Buehler, 2014, s. 139-140) vurgulanmaktadır.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında Müslüman göçmenlerin ve İslam'ın Avrupa'daki kamusal varlığının, Avrupalı kimliğinin yeniden düşünülmesi ve "yeniden tasavvurun, Avrupa'nın ötekiliğe ve ötekiye karşı sorumluluğa yönelmesi" (Yeğenoğlu, 2016 s. 25) ile mümkün olabileceği belirtilmektedir. Bir başka ifadeyle Avrupa'nın önündeki sınavlardan birinin Avrupa'nın, Avrupa için yeni ama demokratik, ötekinin farkına hürmetli bir kimlik oluşturmayı başarıp başarmayacağı veya hala o alışlageldik dışlayıcı yöntemleriyle Avrupalı olmaya devam etmek isteyip istemediğinin olacağı (Yeğenoğlu, 2016) iddia edilmektedir.

Ancak özellikle belirtilmesi gereken bir nokta da, İslam ve Batı toplumlarının 'ben' ve 'öteki' tasavvurlarının karşılıklı olarak dikkate alınmasının gerekli olduğudur. Zira ontolojik ve siyasi açıdan 'ben' ve 'öteki' kategorilerini bütünüyle ortadan kaldırmanın mümkün ve gerekli olmadığı ancak temel meselenin, 'ben' ve 'ben olmayan' arasındaki ilişkinin insanın varoluşunun özüne taalluk eden bir mesele olduğunun, insanın farklı kültür havzalarıyla olan ilişkisinin ontolojik manada varlıkla ve aşkın hakikatle olan ilişkisinden ayrı ele alınamayacağının kavranarak doğru bir çerçeveye oturtulması gerektiğinin idrak edilmesi olduğu (Kalın, 2017, s. 456) ifade edilmektedir.

İşte bu noktada Aliya İzzetbegoviç'in hayatı ve kişiliği, kendi varoluşunun özüne taalluk eden 'ben' tasavvuru İslam inancıyla yani iman ile şekillenmiş, bu inancı sadece ona değil, lideri olduğu Boşnaklara, modern dünya ile hesaplaşmak zorunda kalan Müslümanlara ve tüm insanlara rehber olabilecek ilkeler sunmuştur.

3. MODERN DÜNYADA MÜSLÜMAN OLARAK VAROLMA MÜCADELESİ ve BOSNA

İslamofobinin tarihi, siyasal, kültürel, sosyal, dini köklerden beslendiği ve Batı'nın İslam'a karşı olan önyargı, dışlama ve düşmanlığının tarihi bir arka

planının olduğu görülmektedir. İslamofobinin ortaya çıktığı 1990'lı yıllarda Berlin Duvarı'nın yıkılması, SSCB'nin dağılması, liberalizmin zaferi ya da tarihin sonu olarak nitelendirilirken, dünyanın çift kutuplu sistemden tek kutuplu sisteme geçişiyle birlikte düşman olarak tanımlanan komünizm ortadan kalkacak yerine İslam, sadece bir din olarak değil, bir kültür ve medeniyet olarak da Batı'nın karşısında bir 'düşman' ve 'öteki' şeklinde yeniden kavramsallaştırılacaktır. Soğuk Savaş dönemi sonrasında başta ABD ve Avrupa olmak üzere tüm dünyada kimlik siyaseti önem kazanmış; Avrupa toplumlarındaki kimliksel sorgulamalar ve ekonomik kriz, Müslümanlara karşı önyargı ve ayrımcı tepkilerin doğmasına neden olmuştur. Batı dünyası İslam'ı ve Müslümanları kendi kültürel kimliklerine yönelik bir tehlike ve tehdit olarak algılamıştır. Barış döneminde farklı etnik grupların uyum içinde yaşadığı bu coğrafyadaki dinsel ve etnik farklılaşmalar, kriz dönemlerinde şiddet dolu öfkeli gruplara neden olmuştur.

Uzun bir geçmişe sahip olan ve farklı din, dil, kültür ve etnik unsurların bir arada bulunduğu bir Avrupa ülkesi olan Bosna- Hersek; Sırp, Hırvatlar, Boşnaklar, Slovenler, Arnavutlar, Makedonyalılar ve Karadağlılar'ın yaşadığı Yugoslavya'nın dağılma sürecinde kaos içerisine girmiştir. Nitekim Yugoslavya'nın dağılma aşamasında 1992-1995 yılları arasında Bosna-Hersek'te Sırp, Hırvatlar ve Boşnaklar arasında yaşanan Bosna Savaşı da, Avrupa için öteki olan İslam ve Müslümanların bir tehlike ve tehdit olarak algılanmasının somutlaşmış biçimidir (Barın, 2014). Müslüman Boşnaklara yönelik bir soykırım niteliği taşıyan bu savaşta katliamlar ve savaş suçları, Avrupa devletleri ve kamuoyu nezdinde İslamofobik vehimler tahrik edilerek, meşrulaştırılmaya çalışılmıştır.

Bosna Savaşı esnasında yaşanan katliamlar Avrupa ülkeleri tarafından savaşın bir sonucu olarak değerlendirilse de aslında nihai amaç, "Büyük Sırbistan" hayalidir. Başka bir ifadeyle, Sırp'ların giriştiği uluslararası literatür deyimleriyle 'etnik temizlik' sadece siyasi ve iktisadi nedenlere veya Yugoslavya'nın parçalanmasına karşı gösterilen tepkiye dayandırılmaz. Bosna Savaşı'ndaki etnik temizlik ve yıkımın temel sebebi, etnik ve dini milliyetçilik (Gümüş, 2005) olarak nitelendirilmiştir.

Bu noktada bir toplum bünyesinde katliama "sürüklenme" sürecinin, entelektüel, siyasi, dini ve toplumsal olmak üzere dört ana alanda uygun koşullar içerisinde olduğu (Sémelin, 2011, s. 79) öne sürülmektedir. Bosna örneğinde ilk aşama; entelektüel sıçrama tahtası oluşturacak şekilde Sırp milliyetçiliğine dayalı güçlü mitlerin yaratılmasıdır. İkinci aşama, Miloseviç ile 'Büyük Sırbistan' hayalinin siyasi meşrulaştırmayı sağlaması olmuştur. Ortodoks Kilisesi'nin Hristiyan teolojisine gönderme yaparak 'Sırp Şehitleri' ve 'Kutsal

Sırbistan' retoriği ile Sırp milliyetçiliğinin yeniden doğuşunu açıkça desteklemesi üçüncü aşama; hem bireyin hem de siyasetin etnikleştirilmesine bağlı olarak insanların gruptan dışlanmamak için 'suskunluk sarmalı'na girerek toplumsal çözülmeye, bir başka ifadeyle, 'bozguncu söylemden kurban edici şiddete' evrilme de dördüncü aşama (Sémelin, s. 77-140) olarak analiz edilebilmektedir.

Slovenya ve Hırvatistan'ın sırasıyla 1990 ve 1991 yıllarında Yugoslavya'dan ayrılmalarının ardından Bosna- Hersek'te 29 Şubat- 1 Mart 1992 tarihlerinde bağımsızlık için referandum yapılmış, Bosnalı Müslümanlar ve Hırvatlar referanduma katılım göstererek Bosna- Hersek'in bağımsızlığını desteklerken Bosnalı Sırp'ların büyük çoğunluğu oylamayı boykot etmiştir. 5 Nisan 1992'de Bosna Hersek Parlamentosu Federasyondan ayrıldığını ilan etmiş (Tekin, 2012), 7 Nisan 1992 tarihinde Bosna- Hersek uluslararası toplum tarafından tanınmıştır. Bu tarih aynı zamanda dört yıl boyunca sürecek olan katliamların da başlangıç tarihidir. Bu katliamlara, özellikle BM'nin 'güvenli bölge' ilan ettiği Srebrenitsa'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'daki en büyük katliama (13-18 Temmuz 1995), Avrupa medyası yanında büyük güçlerin de seyirci, sessiz kalması hem medyanın katliamları önleyebileceği (!) düşüncesinin hem de uluslararası toplum kavramının sorgulanmasını beraberinde getirmiştir.

Bosna'da sadece dini kimliklerinden dolayı savaşta yok edilmeleri gereken 'öteki'ne/ 'düşman'a dönüştürülen Bosnalı Müslümanlar, bu İslamofobik savaşın içinde, Aliya İzzetbegoviç (1925-2003)⁵ liderliğinde bir özgürlük ve bağımsızlık mücadelesi vermişlerdir. İzzetbegoviç, hayatı boyunca hep "ötekileştirme" uygulamasına maruz kalmıştır: "Kapitalist ekonominin ötekisi" olarak Sosyalist Yugoslavya vatandaşı, "Sırp milliyetçiliğin ötekisi" olarak Boşnak, "Hıristiyan dünyanın ötekisi" olarak Müslüman. Ancak aydınlanma sonrası modern Avrupa düşüncesinin izlerini taşıyan bu farklı kimliklendirmelerin ötesinde kendisini her zaman "*Avrupalı bir Müslüman*" olarak tanımlayan İzzetbegoviç'i Yahudi-Hıristiyan ya da seküler modern Avrupalılardan ayıran ve onu kendi indinde değerli kılan şey de, sahip olduğu İslam inancı ve inancının fiillerine yansımalarının neticesinde oluşan

⁵ Aliya İzzetbegoviç ile ilgili olarak kendi eserleri dışında şu kaynaklara bakılabilir. Akın, M.H. & Karaarslan F. (2015), *Aliya İzzetbegoviç: Özgürlük mücadelecisi ve İslam düşünürü*, İstanbul: Pınar Yayınları; Muslimovic F. & Cikotiç; S. (2017). *Düşünür ve devlet adamı: Aliya İzzetbegoviç*, Çev: Dzenita Özgüner. Ankara: Hece Yayınları; Mulaosmanoviç, A. (2017). *Hayatta kalma imtihanı: Aliya İzzetbegoviç'in on yılı (1990-2000)*, Çev: Azemina Brkan Baymak. Ankara: Hece Yayınları.; Bilgemiz Aliya İzzetbegoviç, *Hece Dergisi* (Özel Sayı:31) Yıl 20 Sayı 229, Ocak 2016.

samimiyetidir. İzzetbegoviç için *kimlik* denildiğinde akla gelmesi gereken şey etnik köken, cinsiyet ve renk değil; *varoluşun hakikati* olmalıydı. Onun hayatı hep bu hakikat çerçevesinde şekillenmiştir denebilir.

İzzetbegoviç, Avrupa'nın ortasında halkının yaşadığı bu trajedinin tarihte yaşanan herhangi bir savaşla kıyaslanmamasını, çünkü bu savaşın sıradan bir savaş olmayıp Bosna Savaşı'nın, bir halkın bir daha hiç var olmamak üzere yok edilmesi teşebbüsü olduğunu ısrarla vurgular (İzzetbegoviç, 2011, s. 2-3).

Avrupa'nın gözünde '*Doğulu*' atalarıyla birlikte, Asyalı bir tür olarak '*yarı vahşi*' insanlar gibi algılandıklarına dikkat çeken İzzetbegoviç (2011, s. 7), "*Avrupa kökenli halkların Bosna Savaşında savunmasız insanları öldürdüklerini, camileri ve köprüleri tahrip ettiklerini; kendilerinin ise onca yaşanan zulüm ve sıkıntılara rağmen onurlarına gölge düşürecek hiçbir tavır ve davranış sergilemediklerini ve bundan dolayı böyle bir halka mensup olduğu için gurur duyduğunu*" dile getirmiştir.

İzzetbegoviç (2011, s. 26) halkına karşı yürütülen bu savaşı her halükarda halkının kazanacağını çünkü öteki dine, öteki ulusa ve politik duruşa saygılarının olduğunu, yaşanan zor zamanlarda her zaman demokratik davranacaklarını, hiçbir kutsal nesneyi tahrip etmeyeceklerini söyler ve ötekine olan saygılarının sebebinin inançlarından yani İslam'dan kaynaklandığını ve zaferlerinin anahtarlarının da bu saygı olduğunu belirtir. "*Her zaman için insan olmaya ve insan kalmaya çalıştıklarının*" altını çizen İzzetbegoviç (2011, s. 75), bunu düşmanları için değil, kendileri için yaptıklarını çünkü; "*insan olmak ve insan kalmanın Allah'a ve kendilerine karşı bir sorumluluk*" olduğunu özellikle ifade eder.

İzzetbegoviç'e '*insan olmak ve insan kalmak*' kavramının politik dile çevirdiğimizde ne anlama geldiği sorulduğunda; O (2011, s. 75), "*politik dilde bu hukuka uygun bir devlet kurmaya çalışacağız demektir. Bu, aynı zamanda uygulamada şu anlama gelir: bu devlette hiç kimse dininden, ulusal ya da politik inancından dolayı zulme uğramayacak. Bu bizim en temel yasamız. İmtihanda bu nedenle başarılı olduk. Yasal otoritenin ve Bosna Hersek ordusunun kontrolünde olan yerlerde hala katedrallerden ve kiliselerden yükselen çan seslerini duyabilirsiniz. Orada hala Hırvatlar ve Sırlar var. Bütün olumsuzluklar ve mücadelelerimizle birlikte, böylesi bir tavır, savaş zamanında muhafaza edebilmişsek, barışta benzer hatta çok daha iyi bir tavır ortaya koyacağımıza eminim*" şeklinde cevap vermiştir.

İzzetbegoviç, eserlerinde kendisine sıkça yöneltilen "Bosna-Hersek'i İslamlaştırdığına" dair eleştirilere de cevap verir. Komünizmin dini bastırmaya çalıştığı tüm topraklarda dine dönüşün genel bir olgu olduğunu belirten İzzetbegoviç'in bu düşüncesini destekler mahiyette, 'dinsel olanın geri dönüşü'

fikrinin sorunsallaştırılarak, “dinsel ve seküler olan arasındaki ayrımın bizzat kendisinin tarihsel olarak sekülerleş(tir)me süreci sonunda kurulmuş bir ayrım olduğu; dinsel ve seküler olanın birbirleriyle içiçe geçemedikleri hiçbir toplumsal durumun ve anın olmadığı (Yeğenoğlu, 2016, s. 5) yaklaşımını da burada zikretmekte yarar bulunmaktadır. İzzetbegoviç, İslamlaştırmanın Bosna’da mevcut olduğunu, bunun yanı sıra Katolik ve Ortodokslara yönelik olarak dine dönüş şeklinde bir Hıristiyanlaştırmanın da Bosna’da mevcut olduğunu belirtir. Tüm bu yaşananlara rağmen Avrupa’nın Hıristiyanlaştırmayı görmezden geldiğini, bu durumun Avrupa’yı rahatsız etmediğini belirtir. İzzetbegoviç (2011, s. 183) Bosna Hersek’in bir İslam Devleti olamayacağını çünkü çok kültürlü bir etnik yapıya sahip olduğunu söyler. Bosna’da İslam Devleti kurmak İzzetbegoviç’e göre onu bölüp parçalamaktır Oysa bilge lider tüm mücadelesini Bosna’nın bölünüp parçalanmaması için vermiştir.

İzzetbegoviç (2007, s 19) Bosna ile ilgili ideallerini açık bir şekilde söyler: Bosna’da sivil ve halka ait bir cumhuriyet. Ne iddia edildiği gibi bir İslam Cumhuriyeti ne de sosyalist bir cumhuriyet. İzzetbegoviç ve halkı Bosna’da sivil, özgür bir cumhuriyet istemektedir. Ancak bu ideale sadece Boşnaklarla ulaşılamayacağını, Sırp ve Hırvatların da onayı ile birlikte Bosna-Hersek’te sivil ve özgür bir cumhuriyetin varlığından bahsedebileceğinin altını çizer. İzzetbegoviç’e göre, demokratik ve özgür bir Bosna’nın varlığı mümkündür ve bu da barış yoluyla elde edilebilir.

Ancak İzzetbegoviç’in ve Boşnak halkının demokratik ve özgür Bosna-Hersek için feragat edemeyeceği asgari şartlar vardır. Bunlar; toprak bütünlüğü ve bağımsızlıktır. Şartlar ne olursa olsun toprak bütünlüğü ve bağımsızlıktan ödün vermeyeceklerinin altına çizen İzzetbegoviç (2007, s. 32), bunların barış içerisinde olmasını tercih ettiklerini ve bunun için her fırsatın değerlendirilmesi gerektiğini; fakat şartlar barış içerisinde olmasına fırsat vermezse, bağımsız Bosna için barışı feda edebileceklerini ancak barış için bağımsız Bosna’yı hiçbir zaman kurban etmeyeceklerini de net bir şekilde vurgular.

İzzetbegoviç, demokrasiyi de sadece çoğunluğun iktidarı olarak görmez. Onun için demokrasi çoğunluğun sahip olduğu haklara, azınlıkların da sahip olmasıdır. Çünkü İzzetbegoviç’e göre (2007, s 45) demokrasi çoğunluğun hayatlarını nasıl yaşadığından ziyade azınlığın hayatlarını nasıl sürdürdüğü ile de ilgilidir. Bu bağlamda birçok etnik yapının, kültürün, dinin bir arada bulunduğu Bosna-Hersek’te, İzzetbegoviç’e göre (2007, s. 53) eğer “*self determinasyon*”dan bahsedilecekse çoğunluğun nasıl tercihte bulunduğu değil, halkların hep birlikte nasıl bir tercihte bulduklarıdır asıl önemli olan.

İzzetbegoviç (2007, s. 59) gelecekte Bosna-Hersek’i şu şekilde görmek istediğini belirtir: “*İlk olarak eşit ve özgür vatandaş ve halkların cumhuriyeti*

olarak görüyorum. Sanstürlerin, siyasi mahkumların olmadığı, iktidarın ne mutlak güç sahibi ne de aciz olduğu, bağımsız yargı ve bağımsız medyanın olduğu bir ülke olarak görüyorum. Her vatandaşın kendini özgür hissetmesini istiyorum, mümkün olduğu kadar bir Sırp, Hırvat ve Müslüman kendi kendini idare edebilmelidir, sadece kaçınılmaz olanlar ortak kurumlara ait olmalıdır.”

İzzetbegoviç (2007, s. 137) Bosna Hersek'te yaşananların sadece Bosna'nın meselesi olmadığını bunun bir etik meselesi ve Avrupa başta olmak üzere tüm dünyayı ilgilendiren evrensel bir mesele olduğunu tüm dünyaya duyurur. Dünyaya medeniyet ve özgürlük dersi veren Avrupa'nın ortasında, bir millet bir daha ayağa kalkamamacasına yok edilmek istenmiş, Bosna Savaşı, bir iç savaş olmanın çok ötesinde tüm dünyayı ilgilendiren bir mesele haline gelmiştir.

“Aliya İzzetbegoviç olmasa Bosna Hersek'te her şey bal süt olur” diyerek kendisini eleştiren entelektüellere de İzzetbegoviç cevap vermektedir. Zira İzzetbegoviç'in Bosna Hersek'te İslam Cumhuriyeti kurmak istediğini, dünyanın Bosna'yı bu sebeple yok etmek istediğini belirten entelektüeller bu metinlerini kaçakların yaşadığı yurtdışında yazıyorlardı. İzzetbegoviç, ülkesine uygulananın açık bir işgal politikası olduğunu ve kendisinin de bunu engellemek için mücadele ettiğini ancak kendisini de çok başarılı görmediğini söyler ve kendisinin olmadığı bir Bosna'nın bundan daha iyi olamayacağını da belirtir. İzzetbegoviç (2007, s. 121) Bosna-Hersek'te İslam Cumhuriyeti kurmak gibi bir düşüncesinin olmadığını ancak 'kimilerinin hoşuna gitse de gitmese de Bosna topraklarında İslam'ın hayatta kalması için mücadele vereceğini' belirtir. Bosna'da farklı etnik yapıların olduğu bu coğrafyada nasıl ki bir İslam Devleti kurmak mümkün değilse, Bosna'da yaşayan Müslümanların da, hayatlarında İslam olmadan yaşamaları mümkün değildir.

Hem eylemlerinin hem de düşünce dünyasının merkezine İslam'ı koyan bir düşünce adamı olarak Aliya İzzetbegoviç, hayatı boyunca İslam'ı kendisine nasıl yaşanması ve nasıl düşünülmesi gerektiği noktasında bir yol gösterici olarak görmüştür. İzzetbegoviç'in eserlerine ve düşünce dünyasına baktığımızda, O'nun İslam'a dair düşüncelerinden önce, İslam'ın onun hayatına ve düşünce dünyasına etkilerinin izlerini görmekteyiz. Onun izlediği siyasette, ahlak anlayışında, aile hayatında, arkadaşları ile olan ilişkilerinde kısacası tüm hayatında İslam belirleyici bir unsur olmuştur. Hayatının merkezine koyduğu İslam anlayışı, sadece atalarından miras aldığı kültürel boyutu ile yaşanan bir İslam anlayışı değil (Karaaraslan, 2010); *varoluşunu anlamlandıran bir inançtır.*

Geçmişte eski medeniyetler ile Avrupa arasında köprü olmuş olan İslam'ın, bu rolü tekrar devralması gerektiğini İzzetbegoviç (2014, s. 26) şu cümleleri ile belirtmiştir: *“İslam, bugün bu dramatik çıkmaz ve alternatif*

zamanında, parçalanmış dünyada aracılık rolünü tekrar devralmalıdır. Üçüncü yani İslami yolun manası işte buradadır.”

İzzetbegoviç'e göre (2013, s. 23); “*Kur'an edebiyat değil, hayattır. Dolayısıyla ona bir düşünce tarzı değil bir yaşam tarzı olarak bakmaya başlar başlamaz güçlük ortadan kalkar ve bu yanlış intibalar da değerini kaybeder. Kur'an'ın yegane hakiki tefsiri hayat olabilir ve bildiğimiz gibi Hz. Muhammed'in hayatı tam olarak buydu.*” İzzetbegoviç'in bu sözlerinden İslam'ı,- Avrupa'daki İslamofobi bağlamında söylemek gerekirse, birçok Müslüman ya da Müslüman göçmen gibi- bir dinin ötesinde tüm hayata nüfuz eden bir yaşam felsefesi olarak kavradığı ve hayatına uygulamak istediği anlaşılmaktadır. Tam da bu noktada, ‘dinsel olanın dönüşü’ veya ‘sekülerleşmesi tamamlanamayan unsurlar’ gibi ifadelerin dinselğin günümüzde kamusal alanda gösterdiği çok boyutlu ve karmaşık varoluş hallerini kavrayamadığı, ‘dinselini tamamen silinmesi ya da özel alana hapsedilmesi’nin sekülerizmin bir fantezisi olduğu ve dinselini, Avrupa’nın toplumsal ve siyasal yaşamındaki ezeli varlığının ‘iz’lerinin toplumsal ve kültürel yaşamın her alanında görülebileceği ve dolayısıyla dinsel olanı dışlamanın imkansızlığı (Yeğenoğlu, 2016, s. 6) vurgulanması gereken bir düşüncedir.

İzzetbegoviç'e göre (2014, s. 19); “*Tarih, büyük bir gerçeği gözler önüne seriyor: İslam, Müslüman toplumların aklını başına getirebilecek, içlerindeki disiplin, ilham ve enerji ölçeklerinin sınırlarını zorlayabilecek tek düşüncedir. İslam'ın tanımadığı hiçbir ideal, kültür ve devlet alanında asla kayda değer bir etkiye sahip olmamıştır.*”

İslam'ı bir akıl dini olarak kabul eden İzzetbegoviç'e göre ve tam da bu nedenle, Müslümanlar Allah, insan, toplum gibi konuları sorgulamalıdır. Toplumların iyileşmesi için atılacak adımların felsefi, siyasi ve ahlaki temellerini İslam'ın oluşturduğunu düşünen İzzetbegoviç (2013, s. 21), bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade eder: “*Seçenekler belli: Ya İslam'ın yapılandırılması yönünde harekete geçmek ya da duraklama ve gerileme dönemine girmek. Müslümanlar için üçüncü bir seçenek söz konusu değildir.*” İzzetbegoviç, İslam'ı sadece bir din olarak görmez, İslam'ın siyasete yansımaları ona göre adalet, eşitlik, özgürlük, ahlak gibi kavramlarda tezahür eder. İzzetbegoviç sahip olduğu İslami kimlik çerçevesinde İslam coğrafyasında kayıtsız, pasif bir lider olmayı tercih etmemiş, tam aksine bir mücadele ve direniş göstererek dünya üzerinde yaşayan bütün Müslümanlara örnek olmuştur.

İslam, İzzetbegoviç'e göre (2014, s. 47) Batı'nın değerlendirdiği gibi sadece bir din olmadığı gibi ibadetlerle sınırlı bir ritüeller zinciri de değildir. “*Hayatı sadece din ve dua ile değil, aynı zamanda çalışma ve bilimle tanzim etmek gerektiğine inanan, dünya tasavvurunda ibadethane ile fabrikanın yan*

yana olması gerektiğine izin vermekle kalmayıp talep eden, insanları sadece terbiye etmek değil, aynı zamanda onların dünyadaki hayatını kolaylaştırmak gerektiğini düşünen ve bu iki hedefin birbirine kurban edilmesi için hiçbir sebebin bulunmadığı fikrinde olan kimse, o İslam'a aittir.”

İslami düzen ile ilgili ideallerinde İzzetbegoviç (2014, s. 139).şu hedefleri belirlemiştir: “Yabancı manevi, fikri ve siyasi saldırganlığına karşı ve Müslüman ülkelerin şekli ve gerçek bağımsızlıkları için mücadele etmek; bireysel teşebbüsü boğmaksızın, her yerde, eğitim, sanayileşme, toprak reformu ve büyük kaynaklarının millileştirme programlarını desteklemek; okulların ve iletişim araçlarının İslamlaşmasını hayata geçirmek; sefaletsiz ve israfsız bir toplum için parolası ile her yerde sosyal adalet programlarını desteklemek; şövenizm, ayrımcılık ve farklılıkların öne çıkarılmasına karşı fakat Müslüman halkların birlikteliğine katkıda bulunacak her şey için mücadele etmek.”

4. SONUÇ

Tarih boyunca İslam’la ve Müslümanlarla sürekli düalizm içerisinde olan Avrupa bu düalizme dayanan bir biçimlendirme üzerinden oryantalist bir bakış açısı geliştirmiştir. Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından çift kutuplu sistemin yerini tek kutuplu sistemin alması ideolojik olarak bir düşman ilan edilen tüm Müslümanları terörist olarak görme gibi ayrıştırıcı ve ötekileştirici bir boyut kazanmıştır. İslamofobi, tarihi, dini, kültürel, siyasi ve sosyo-ekonomik köklerden beslenmektedir. Avrupa’ya göç eden Müslümanların Avrupa’daki ekonomik krizin tetikleyicisi olarak görülmesi ve göçmenlerin bir yük olarak algılanması, Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde gerçekleşen terör eylemlerinin yıkıcı etkisinin artması ve aşırı sağ kesimin algı operasyonları neticesinde tüm dünya Müslümanlarına karşı ön yargı ve ayrımcılığın oluşmasına neden olmuştur. 1992-1995 yılları arasında yaşanan Bosna Savaşı da bu ön yargı ve ayrımcılıkların en somut örneğidir. Yıllarca barış ortamında huzurla yaşayan etnik gruplar, Yugoslavya’nın dağılmasıyla birlikte kendilerini bir kaosun içerisinde bulmuşlardır. Tarih boyunca Avrupa için “öteki” olan İslam ve Müslümanlar yeniden bir tehdit unsuru olarak algılanmışlardır. Bu tehdit algısının somutlaştığı Bosna topraklarının yetiştirdiği Avrupalı münevver Aliya İzzetbegoviç Yugoslavya’yı parçalayıp İslam Devleti kurmakla suçlanmış, ancak o Bosna-Hersek gibi çok uluslu bir yapıya sahip olan bir ülkede İslam Devleti kurmanın hiçbir zaman mümkün olmayacağını belirterek bu suçlamaları reddetmiştir. Bosna’daki Boşnak Müslümanların tıpkı Hırvatlar ve Sırpolar gibi dinlerini sosyal hayatta rahatça yaşayabilmeleri gerektiğini ve İslam’ın bir din olmanın ötesinde Müslümanlar için hayat felsefesi olduğunun altını çizen Aliya İzzetbegoviç’in Bosna Savaşı’nda halkı ile birlikte sergilediği erdemli duruşun tüm dünyanın özellikle Avrupa’nın İslam’a ve Müslümanlara karşı oluşturdukları İslamofobik

söylemlerin antitezi olduğu söylenebilir.

5. ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

6. MADDİ DESTEK

Bu çalışmada herhangi bir fon veya destekten yararlanılmamıştır.

7. ETİK KURUL BEYANI VE FİKRİ MÜLKİYET TELİF HAKLARI

Çalışmada etik kurul ilkelerine uyulmuştur ve ilgili kurum ve kuruluşlardan gerekli izinler alınmıştır.

8. KAYNAKÇA

- Akın, M.H. & Karaarslan F. (2015), *Aliya İzzetbegoviç: Özgürlük mücadelecisi ve İslam düşünürü*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Alkan, M. Nail. (2015). Avrupa’da yükselen ırkçılık: Pegida örneği. *Gazi Akademik Bakış*. cilt 8, sayı 16, yaz 2015, 275-289.
- Anidjar, G. (2012). *Düşmanın tarihi: Yahudi, Arap*. Çev: Timuçin Binder. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Anidjar, G. (2018). *Kan: Bir Hristiyanlık eleştirisi*. Çev: Ahmet Demirhan, İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Aydın-Düzgüt, S. (2015), *Türklük, Müslümanlık, Doğululuk: AB’nin Türkiye söylemleri*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Arjana, S.Rose. (2019). *Batı tahayyülünde Müslümanlar*. Çev: M. Murtaza Özeren, İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Barın, H. (2014). *İslamofobi Bir ırkçılık çeşidi ve nefret suçu*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bayraklı, E. (2017). Avrupa İslam’ı projesi. 22 Şubat 2020 tarihinde <https://www.fikriyat.com/> adresinden erişildi.
- Bayraklı, E. & Güngörmez, O. (2018). İslamofobi ve anti-semitizm karşılaştırmalarını anlamlandırmak: Kapsamlı bir literatür değerlendirmesi. *Muhafazakar Düşünce*, yıl 14, sayı 53, Ocak -Nisan 2018, 119-148.
- Bozan M., (2018); Küresel gücün tahkiminde düşmanca bir tavır; İslamofobi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt 9, sayı 18, 221-237.
- Buehler, A. F. (2014). İslamofobi: Batı’nın ‘karanlık tarafı’nın bir yansıması. Çev: Mehmet Atalay, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 55:1, 123-140.
- Duman, D.D. (2019). ‘Avrupa İslamı’ tartışmalarının Türkiye’deki yansımaları.

- B.Tunçsiper (Ed.) *II: Uluslararası Sosyal Bilimlerde Kritik Tartışmalar Kongresi tam metin bildirimler kitabı* içinde (ss. 815-828). İzmir: İzmir Ekonomi Üniversitesi.
- Gölcü, A. & Aydın Varol, F. B. (2018). Yükselen bir trend olarak İslamofobi endüstrisi: Amerikan medyasına yönelik araştırmaların bir panoraması. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 1 (1), 73-88.
- Gümüş, Z. (2005). *Bosna Hersek savaşı ve uluslararası ilişkilerdeki yeri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Hıdır, Ö.(2017). İslamofobi-ırkçılık-‘kültürel ırkçılık’ ilişkisi, *Ombudsman Akademik*, yıl 4, sayı 7, Temmuz-Aralık 2017, 23-49.
- Hıdır, Ö. (2018). Batı’da İslam karşıtı ’aşırı sağ’ın dini-ideolojik ve tarihi temelleri. E. Okumuş (Ed.) *İnsanlığın İslamofobi ile imtihanı* içinde (ss.186-223). Ankara: EskiYeni Yayınları.
- Hıdır, Ö. (2019). *Batı’da Hz. Muhammed imajı*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- İzzetbegoviç, A. (2007). *Köle olmayacağız*. İstanbul: Fide Yayınları.
- İzzetbegoviç, A. (2011). *Konuşmalar*. Çev: Fatmanur Altun ve Rıfat Ahmetoğlu. İstanbul: Klasik Yayınları.
- İzzetbegoviç, A. (2013). *Doğu ve batı arasında İslam*. Çev: Salih Şaban. İstanbul: Nehir Yayınları.
- İzzetbegoviç, A. (2014). *İslam deklarasyonu ve İslami yeniden doğuş sorunları*. Çev:Rahman Ademi. İstanbul: Fide Yayınları.
- Kalın, İ. (2012). İslamofobi ve çokkültürlülüğün sınırları. M. S. Kafkasyalı (Ed.) *Orta Asya’da İslam: Temsilden fobiye* 1. Cilt içinde (ss. 181-204). Ankara-Türkistan: Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi.
- Kalın, İ. (2017). *Ben, öteki ve ötesi- İslam-Batı ilişkileri tarihine giriş*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Kalın, İ. (2019). *Barbar, modern, medeni- medeniyet üzerine notlar*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Karaarslan, F. (2010). *Entelektüel üzerine eleştirel bir çalışma: Aliya İzzetbegoviç örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kumar, D. (2016). *İslamofobi: İmparatorluğun siyaseti*. Çev: Işıl Alatl. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Lean, N. (2015). *İslamofobi endüstrisi*. Çev: İbrahim Yılmaz. Ankara: DİB Yayınları.
- Mulaosmanoviç, A. (2017). *Hayatta kalma imtihanı: Aliya İzzetbegoviç’in on yılı (1990-2000)*. Çev: Azemina Brkan Baymak. Ankara: Hece Yayınları.
- Muslimovic F. & Cikotaç; S. (2017). *Düşünür ve devlet adamı: Aliya İzzetbegoviç*. Çev: Dzenita Özgüner. Ankara: Hece Yayınları.
- Said, E. (1984). *Haberlerin ağında İslam*. Çev: Alev Alatl. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Samur, H. (2017). Postmodern dönemde batıdaki İslam düşmanlığının artması durumu: İslamofobi. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi* cilt 21, sayı 2 Aralık 2017, 59-76.
- Sémelin, J. (2011). *Arındırma ve yok etme: Katliam ve soykırımın siyasi kullanımları*. Çev: Melike Işık Durmaz. İstanbul: İletişim Yayınları.

- SETA. (2018). *Medyada İslamofobi*. 30 Eylül 2019 tarihinde <https://www.setav.org/medyada-islamofobi-eir2018> adresinden erişildi.
- Tekin, C.H. (2012). *Bosna Hersek devleti: 1991-2011*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Temel, F. (2018). Medyadaki İslam. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 1 (2), 299-302.
- Yeğenoğlu, M. (2016). *Avrupa'da İslam, göçmenlik ve konukseverlik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.